

THE SUPPORTIVE ROLE OF THE CAREER ADVISER WHEN WORKING WITH ADULTS FROM AT-RISK GROUPS

Katya Hadzhiyska

South-West University Neofit Rilski Blagoevgrad, Bulgaria, ketkaraketka@abv.bg

ORCID ID: 0009-0002-7916-6275

Desislava Aleksandrova

South-West University Neofit Rilski Blagoevgrad, Bulgaria, aleksandrova.desi@abv.bg

ORCID ID: 0000-0002-4279-0560

Abstract: The article examines the supportive role of the career counsellor in working with adults from at-risk groups in the labour market. It focuses on the transition from administrative intermediation to personalised support combining career guidance, the development of career management skills, and referral to suitable training and employment opportunities. The main barriers faced by the long-term unemployed, low-skilled individuals, members of ethnic minorities, people approaching retirement age, and people with disabilities are examined theoretically. The empirical part of the study is based on twelve semi-structured interviews with people with disabilities and chronic health conditions. The findings identify practices that, according to the participants, help increase their confidence, active engagement, and readiness for employment. The main conclusion is that, in the interviewees' view, the acquisition of new knowledge and vocational skills provides better opportunities for occupational integration when combined with accessible, individualised, and ongoing career counselling.

Keywords: career guidance, adults from at-risk groups, lifelong learning

ПОДПОМАГАЩАТА РОЛЯ НА КАРИЕРНИЯ КОНСУЛТАНТ ПРИ РАБОТА С ВЪЗРАСТНИ ОТ РИСКОВИ ГРУПИ

Катя Хаджийска

ЮЗУ „Неофит Рилски“ Благоевград, България, ketkaraketka@abv.bg

ORCID ID: 0009-0002-7916-6275

Десислава Александрова

ЮЗУ „Неофит Рилски“ Благоевград, България, aleksandrova.desi@abv.bg

ORCID ID: 0000-0002-4279-0560

Резюме: Статията разглежда подпомагащата роля на кариерния консултант при работа с възрастни от рискови групи на пазара на труда. Акцентът е поставен върху прехода от административно посредничество към персонализирана подкрепа, която съчетава кариерно ориентиране, развитие на умения за управление на кариерата и насочване към подходящи възможности за обучение и заетост. Теоретично са анализирани основните бариери пред трайно безработните лица, хората с ниска квалификация, представителите на етнически малцинства, лицата в предпензионна възраст и хората с увреждания. Емпиричната част се основава на дванадесет полуструктурирани интервюта с лица с увреждания и хронични заболявания. Резултатите очертават практики, които според участниците подпомагат повишаването на увереността, активността и готовността за трудова реализация. Основният извод е, че според интервюираните придобиването на нови знания и професионални умения дава по-добри възможности за професионална реализация, когато е съчетано с достъпно, индивидуализирано и продължаващо кариерно консултиране.

Ключови думи: кариерно консултиране, възрастни от рискови групи, учене през целия живот

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Динамичните промени на пазара на труда, технологичното развитие и нарастващите изисквания към професионалните компетентности поставят възрастните от рискови групи пред сериозни затруднения при намирането и запазването на работа (OECD, 2021). Трайно безработните лица, хората с ниска квалификация, представителите на етнически малцинства, лицата в предпензионна възраст и хората с увреждания често срещат взаимно свързани образователни, икономически, социални и психологически бариери. Ограниченият достъп до обучение и информация, липсата на актуални професионални умения, ниската увереност и натрупаният неблагоприятен опит допълнително затрудняват тяхната трудова реализация.

В този контекст кариерното консултиране не трябва да се свежда единствено до предоставяне на информация и посредничество при намиране на работа. Неговата подпомагаща роля включва

установяване на индивидуалните потребности, разпознаване на силните страни, формулиране на реалистични професионални цели и насочване към подходящи възможности за обучение и заетост. Особено значение имат индивидуализираният подход и продължаващата подкрепа, чрез които се развиват увереността, активността и способността на възрастните от рискови групи самостоятелно да управляват професионалното си развитие.

Настоящата статия има за цел да анализира подпомагащата роля на кариерния консултант при работа с възрастни от рискови групи.

2. ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ

Съвременното разбиране за кариерното развитие се отдалечава от представата за еднократен избор на професия. Според подхода на Super (1980) кариерата се развива през целия живот и се влияе от променящите се социални роли, житейските обстоятелства и натрупаният опит. Това разбиране е особено приложимо към възрастните от рискови групи, които често трябва да преосмислят професионалния си път поради продължителна безработица, здравословни ограничения, технологични промени или отпадане на досегашната професия.

Теорията за изграждане на кариерата на Savickas (2021) поставя акцент върху начина, по който човек осмисля професионалния си опит и се приспособява към промените. Основно понятие в нея е кариерната адаптивност, включваща загриженост за професионалното бъдеще, контрол върху решенията, любопитство към възможностите и увереност в собствените способности. При възрастните от рискови групи развитието на тези ресурси може да бъде затруднено от продължителната безработица, ограничените възможности за обучение и заетост, социалната изолация и преживяната дискриминация. Поради това кариерният консултант подпомага не само избора на професия или работно място, но и възстановяването на усещането за личен контрол, посока и професионална перспектива.

Съществено значение има и концепцията за самоефикасността. Bandura (1977) я определя като убеждението на човека, че може успешно да организира и извършва действията, необходими за постигането на определена цел. Ниската самоефикасност може да доведе до пасивност, избягване на кандидатстването за работа и отказ от участие в обучение. Кариерното консултиране може да противодейства на тези нагласи чрез поставяне на реалистични и постижими цели, признаване на натрупания житейски и професионален опит, развитие на умения за търсене на работа и предоставяне на конструктивна обратна връзка. Silva et al. (2023) също подчертават значението на ориентацията към бъдещето, жизнените проекти и кариерната самоефикасност при безработните лица.

Работата с възрастни учещи предполага прилагането на андрагогически подход. Възрастните учат по-резултатно, когато разбират практическата полза от обучението, участват активно в определянето на учебните цели и могат да свържат новите знания с предишния си житейски и професионален опит (Knowles et al., 2015). Затова кариерният консултант трябва да отчита индивидуалната житейска ситуация, образователното равнище, здравословното състояние, професионалния опит и мотивацията на всяко лице. Насочването към обучение следва да бъде съобразено както с реалните възможности и потребности на човека, така и с актуалните изисквания на пазара на труда.

Съвременните изследвания показват, че индивидуалните и груповите кариерни интервенции могат да подпомогнат безработните лица при изясняването на професионалните цели, развитието на умения за търсене на работа и повишаването на увереността. Значение имат не само непосредствените резултати от консултирането, но и последващото проследяване на професионалното развитие на участниците (de Carvalho et al., 2025a, 2025b, 2025c). Кариерната адаптивност се свързва и с възприемането на труда като достоен и смислен, както и с по-висока удовлетвореност от живота (Marcionetti et al., 2025; Zammitti et al., 2025). Изследването на Marcionetti et al. (2025) е проведено сред професионално обучаващи се младежи, поради което резултатите му имат допълващо значение за анализа на възрастните от рискови групи.

Следователно подпомагащата роля на кариерния консултант обединява няколко взаимно свързани функции: оценяване на индивидуалните потребности, предоставяне на достъпна информация, развитие на умения за управление на кариерата, оказване на психологическа подкрепа, насочване към подходящо обучение и проследяване на постигнатите резултати. Ефективното кариерно консултиране създава връзка между индивидуалните възможности, придобиването на нови знания и професионални умения и реалните условия на пазара на труда. По този начин то може да подпомогне не само намирането на работа, но и по-устойчивата професионална реализация и социалното включване на възрастните от рискови групи.

3. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Настоящото изследване е осъществено чрез качествен изследователски дизайн, който позволява задълбочено проучване на индивидуалния опит, възприятията и оценките на участниците относно

кариерното консултиране, професионалното обучение и трудовата реализация. Изследването има описателен и проучвателен характер.

Участници и подбор

В изследването участват 12 пълнолетни лица с увреждания или хронични заболявания на възраст между 24 и 58 години, като средната им възраст е приблизително 47 години. Седем са мъже, а пет – жени. Към момента на интервюта четирима работят, седем са безработни, а един участник се обучава. Четирима са с основно, седем – със средно, а един – с висше образование. При част от лицата са налице допълнителни рискови характеристики, сред които продължителна безработица, ниска квалификация и възраст, близка до предпенсионната.

Участниците са подбрани чрез целенасочено извадкообразуване въз основа на следните критерии:

- навършено пълнолетие;
- наличие на увреждане или хронично заболяване, което затруднява трудовата реализация;
- опит в търсенето на работа;
- участие в поне една форма на професионално обучение;
- готовност за доброволно участие.

Предходното използване на услуги по кариерно консултиране не е задължително условие за включване.

Според водещото функционално ограничение участниците са разпределени в три аналитични подгрупи:

- подгрупа А – осем лица с двигателни увреждания: P1, P2, P3, P4, P5, P6, P8 и P12;
- подгрупа Б – две лица със сензорни увреждания: P7 и P9;
- подгрупа В – две лица с хронични заболявания: P10 и P11.

При наличие на повече от един вид ограничение класифицирането е извършено според затруднението с най-силно влияние върху професионалната реализация.

Метод за събиране на данните

Данните са събрани чрез индивидуални полуструктурирани интервюта. Този метод осигурява обща тематична рамка, като едновременно с това позволява на участниците свободно да представят своя опит и оценки.

Интервюто съдържа 18 въпроса, разпределени в пет тематични области:

1. професионален опит и затруднения при намирането на работа;
2. информираност и достъп до кариерно консултиране;
3. възприемана полезност на консултантската подкрепа;
4. участие и оценка на професионалните обучения;
5. потребности и възможности за професионална реализация.

Интервюта са проведени през март–април 2026 г. в град Кюстендил със съдействието на социални услуги и неправителствени организации, работещи в областта на социалното включване и подкрепата на хора с увреждания.

Данните са обработени чрез качествен тематичен анализ, включващ запознаване с материала, първоначално кодиране, формиране и преглед на темите и окончателното им наименуване (Braun & Clarke, 2021).

Анализът е организиран около следните категории:

- бариери пред трудовата реализация;
- достъп до кариерно консултиране;
- полезност на консултантската подкрепа;
- участие и оценка на обученията;
- условия за професионална реализация;
- предложения за подобряване на услугите.

Направено е разграничение между оценките на шестимата участници с непосредствен опит от кариерно консултиране и очакванията на останалите шестима.

Етични принципи

Спазени са принципите на доброволност, информирано съгласие, анонимност и поверителност. Преди интервюта участниците са запознати с целта на изследването и начина на използване на информацията. От всички е получено информирано съгласие. При представянето на резултатите са използвани кодове от P1 до P12, а идентифициращата информация е ограничена.

Ограничения на изследването

Малкият брой участници и целенасоченият подбор не позволяват статистическо обобщаване на резултатите или пренасянето им върху всички възрастни от рискови групи. Получените данни представят субективния опит на участниците и очертават проблеми и потребности, които могат да бъдат проучени с по-големи и по-разнообразни извадки.

4. РЕЗУЛТАТИ

Основни затруднения пред професионалната реализация

Анализът на интервютата очертава съчетание от здравословни, образователни, социални и институционални бариери. Ограничената мобилност, намаленото зрение, физическата умора и невъзможността за извършване на тежък труд стесняват избора на подходяща работа. При част от участниците настъпването или задълбочаването на функционалното ограничение е довело до невъзможност да продължат да упражняват предишната си професия.

Съществен проблем е несъответствието между натрупания професионален опит и актуалните възможности на участниците. Лицата, които продължително са извършвали физически труд, посочват, че след настъпването на здравословен проблем не разполагат с необходимата квалификация за по-лека, административна или дистанционна работа. P5 обобщава това затруднение с думите: „Не мога да върша физическа работа, а друго не съм учил.“

Като значими бариери се посочват още недостъпната работна среда, затрудненото придвижване и липсата на адаптирани работни места. Участниците с двигателни ограничения търсят предимно заседнала, гъвкава или надомна заетост, а лицата със зрителни увреждания подчертават необходимостта от подходящо оборудване и достъпни дигитални технологии.

В отговорите се откроява и негативното отношение на част от работодателите. Участниците споделят за предразсъдъци, съмнения относно тяхната работоспособност и опасения от бъдещи здравословни усложнения. Лицата с невидими ограничения посочват, че често трябва да обясняват състоянието си и необходимостта от адаптиране на трудовите условия.

Достъп и полезност на кариерното консултиране

Шестима участници са използвали услуги по кариерно консултиране. Те са достигнали до тях чрез бюрата по труда, социалните служби, неправителствени и пациентски организации или център за професионално ориентиране.

Останалите шестима не са имали непосредствен достъп до кариерен консултант. При тях се установява ограничена информираност относно съдържанието и начина на получаване на услугата. Част от участниците не знаят къде се предлага консултиране, а други посочват, че в тяхното населено място подобна услуга липсва. P8 споделя: „Никой не ми е предлагал. В Бюрото по труда само подписвам.“

Тези данни очертават разграничение между административното посредничество и индивидуализираното кариерно консултиране. Регистрацията в бюрото по труда невинаги е съпроводена с оценка на индивидуалните потребности, професионално насочване и проследяване на развитието.

Участниците с непосредствен опит определят като най-ползени следните дейности:

- разпознаване на силните страни и наличните умения;
- определяне на реалистични професионални цели;
- насочване към подходяща работа и обучение;
- подготовка за интервю;
- подкрепа при представяне на увреждането пред работодател;
- изграждане на увереност и конкретен план за действие.

Участниците без опит с услугата очакват преди всичко помощ при избора на нова професия, намирането на подходящо обучение и определянето на конкретни стъпки за трудова реализация.

При част от лицата, използвали кариерно консултиране, се наблюдава положителна промяна в самооценката. P6 свързва подготовката за интервю с по-уверено представяне на своите професионални качества. P12 обобщава личната промяна по следния начин: „Най-голямата промяна беше вътрешна – повярвах в себе си.“

Участие и оценка на обученията

Всички 12 участници са преминали поне едно обучение или квалификационен курс. Обученията включват дигитални умения, електронни документи, клиентско обслужване, складова логистика, охрана, контрол на достъпа, техническа поддръжка, градинарство, шивачество и ръчни изделия.

Общата оценка на обученията е положителна. Участниците ги свързват с придобиването на нови знания, развитието на практически умения и разширяването на професионалните възможности. При отделни лица обучението е подпомогнало непосредствено намирането или запазването на работа.

Същевременно отговорите показват, че обучението невинаги води до трудова реализация. P1 посочва, че курсът е предоставил полезни умения, но не е довел самостоятелно до намиране на работа. При P8 част от придобитите по-рано умения трудно могат да бъдат използвани поради настъпилата промяна в здравословното състояние.

Следователно възприеманата полезност на обучението зависи от съответствието му с функционалните възможности на участника, изискванията на пазара на труда и наличието на последващо кариерно насочване. Сред желаните направления се открояват обученията за дистанционна и надомна работа, достъпни дигитални професии, клиентско обслужване, техническа поддръжка и длъжности без тежко физическо натоварване.

Потребности и предложения за подобрене

Според участниците професионалната реализация изисква съчетание от индивидуална подготовка, достъпна среда и положително отношение от страна на работодателите. Като необходими условия се посочват адаптирано работно място, гъвкаво работно време, дистанционна или надомна работа и възможност за почивки.

Предложенията за подобряване на кариерното консултиране включват:

- осигуряване на повече безплатни консултанти;
- предоставяне на услуги в малките населени места;
- възможности за онлайн консултиране;
- подготовка на специалисти за работа с различни функционални ограничения;
- по-добра връзка с работодателите и обучителните организации;
- предоставяне на информация за трудовите права и адаптирането на работното място;
- проследяване след започване на работа.

Липсата на последваща подкрепа е посочена като съществен недостатък. Според част от участниците консултирането не трябва да приключва с насочването към обучение или работа, а да включва проследяване на адаптацията и съдействие при възникване на затруднения.

Различия според функционалното ограничение

Съпоставянето на трите подгрупи показва различия в характера на водещите затруднения. При лицата с двигателни увреждания на преден план излизат физическата достъпност на работната среда и необходимостта от преосмисляне на предишната професионална роля. При участниците със сензорни увреждания основните проблеми са свързани с достъпа до информация и използването на специализиран софтуер. При лицата с хронични заболявания по-силно се открояват променливият или невидимият характер на ограниченията и трудностите при обясняването им пред работодателите.

Тези различия следва да се интерпретират предпазливо поради малкия брой участници в отделните подгрупи. Те не позволяват обобщаване за всички лица със съответния вид ограничение, но показват необходимостта кариерното консултиране да бъде съобразено с индивидуалните функционални възможности, професионалния опит и конкретната житейска ситуация.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проведеното изследване очертава кариерното консултиране като важен свързващ елемент между индивидуалните потребности, професионалното обучение и трудовата реализация. Според участниците неговата ефективност зависи от достъпността на услугата, индивидуализирания подход, връзката с реални възможности за заетост и подкрепата след започване на работа.

Получените резултати показват необходимост от разширяване на консултантските услуги в малките населени места, по-тесно взаимодействие с работодателите и съобразяване на обученията с функционалните възможности на всяко лице. Поради малкия и специфичен състав на извадката изводите не могат да бъдат обобщени за всички възрастни от рискови групи, но могат да послужат като основа за усъвършенстване на подкрепата за хора с увреждания и хронични заболявания.

ЛИТЕРАТУРА

- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191>
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). *Thematic analysis: A practical guide*. SAGE.
- de Carvalho, C. L., Sampaio, C., Taveira, M. C., & Silva, A. D. (2025a). Enhancing employability: A group career intervention protocol for unemployed individuals. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*. <https://doi.org/10.1007/s10775-025-09753-3>
- de Carvalho, C. L., Sampaio, C., Taveira, M. C., & Silva, A. D. (2025b). The qualitative outcomes of a group career intervention for unemployed individuals: One-year follow-up interview. *The Career Development Quarterly*, 73(2), 92–104. <https://doi.org/10.1002/cdq.12373>
- de Carvalho, C. L., Taveira, M. C., & Silva, A. D. (2025c). Face-to-face and online group career intervention for unemployed individuals: A process study. *Journal of Employment Counseling*, 62(2), 78–102. <https://doi.org/10.1002/joec.12241>
- Knowles, M. S., Holton, E. F., III, & Swanson, R. A. (2015). *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development* (8th ed.). Routledge.
- Marcionetti, J., Zambelli, C., & Rossier, J. (2025). Influence of career adaptability and job control on decent work and occupational stress in a sample of apprentices. *Journal of Career Development*, 52(1), 95–111. <https://doi.org/10.1177/08948453241304328>
- OECD. (2021). *Career guidance for adults in a changing world of work*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9a94bfad-en>

- Savickas, M. L. (2021). Career construction theory and counseling model. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career development and counseling: Putting theory and research to work* (3rd ed., pp. 165–199). Wiley.
- Silva, A. D., de Carvalho, C. L., Coscioni, V., & Taveira, M. C. (2023). Future time orientation, life projects, and career self-efficacy of unemployed individuals. *Frontiers in Psychology, 14*, Article 1230851. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1230851>
- Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior, 16*(3), 282–298. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(80\)90056-1](https://doi.org/10.1016/0001-8791(80)90056-1)
- Zammiti, A., Zarbo, R., Magnano, P., & Ginevra, M. C. (2025). Career adaptability, decent work, meaningful work, and life satisfaction in Italian adults. *The Career Development Quarterly, 73*(2), 130–141. <https://doi.org/10.1002/cdq.12376>